

Rewitalizacja jako forma wsparcia rozwoju społeczności lokalnej (na przykładzie gminy Dobromierz)

Wprowadzenie

Poszukiwanie różnych form wsparcia rozwoju społeczności lokalnych stanowi w Unii Europejskiej jeden z najistotniejszych celów polityki regionalnej. Realizuje się go nie tylko w ramach tworzenia nowoczesnej cywilizacji na Kontynencie, ale również jako:

- odpowiedź na potrzebę systematycznego podnoszenia poziomu życia mieszkańców Europy, co jest jednym z podstawowych celów procesu integracji europejskiej;
- konieczność realizacji strategii rozwoju zrównoważonego i trwałego, co ma być wiodącym sposobem funkcjonowania Unii Europejskiej;
- kreację demokratycznego społeczeństwa obywatelskiego i wysokiego poziomu partycypacji obywatelskiej, co jest istotną cechą cywilizacji śródziemnomorskiej (euro-amerykańskiej);
- ograniczenie zbyt dużych dysproporcji pomiędzy zdegradowaną i niezdegradowaną przestrzenią ekonomiczną oraz życiową, co jest warunkiem stabilności społecznej we współczesnym świecie;
- aktywizację lokalnych społeczności i mieszkańców w formie działań podnoszących poziom ich funkcjonowania, co stanowi istotę upodmiotowienia mieszkańców wszystkich państw europejskich.

Jedną z bardziej popularnych form takiego wsparcia jest rewitalizacja przestrzeni społeczno-ekonomicznej. Dotyczy ona obszarów zdegradowanych, o bardzo obniżonych funkcjach bytowych, gospodarczych, rekreacyjnych czy estetycznych. Budzi szczególne zainteresowanie, ponieważ łączy się z unijnym wsparciem finansowym, a jednocześnie wywołuje wiele nieporozumień.

Celem poniższego opracowania jest prezentacja i dyskusja nad istotą tej formy wsparcia rozwoju społeczności lokalnych oraz jej wiodących interpretacji. Badanie opierało się na doświadczeniach wielu gmin Dolnego Śląska, ale jako *case study* wykorzystano przypadek gminy Dobromierz.

W badaniu wykorzystano metodę *desktop research* oraz analizę dotychczasowych doświadczeń gmin dolnośląskich w zakresie programów rewitalizacji. Dokonano również przeglądu lokalnych programów rewitalizacji dostępnych w gminach oraz krytycznego porównania opracowań poświęconych problemom rewitalizacji¹.

Pojęcie i istota oraz cele rewitalizacji

Pojęcie „rewitalizacja” pochodzi od łacińskiego określenia *re+vita*, oznaczającego przywrócenia do życia, ożywienie. W popularnym obecnie języku międzynarodowym, czyli języku angielskim, istnieją trzy równorzędne określenia rewitalizacji – *revitalization*, *urban renewal* i *urban redevelopment*. Bliższa ich analiza semantyczna pozwala potraktować pierwsze – *revitalization* – jako szersze, dotyczące nie tylko przestrzeni miejskiej. *Urban redevelopment* można tłumaczyć jako ponowny rozwój, zaś *urban renewal* jako odnowienie miasta.

Najpopularniejsza obecnie encyklopedia elektroniczna – Wikipedia – uznaje rewitalizację jako „zespół działań urbanistycznych i planistycznych, koordynowanych przez lokalną administrację samorządową, których celem jest społeczne, architektoniczne, planistyczne i ekonomiczne korzystne przekształcenie wyodrębnionego obszaru gminy będącego w stanie kryzysu wynikającego z czynników ekonomicznych i społecznych” [<https://pl.wikipedia.org/wiki/Rewitalizacja>, stan z dnia 26.10.2017]. Inaczej mówiąc, „rewitalizacja stanowi proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji” [<https://pl.wikipedia.org/wiki/Rewitalizacja>, stan z dnia 26.10.2017].

W praktyce społeczno-gospodarczej wykorzystuje się chętnie prawne określenie, że działaniom rewitalizacyjnym może zostać poddany obszar gminy znajdujący się w stanie kryzysowym z powodu nadmiernej koncentracji negatywnych zjawisk społecznych (w szczególności bezrobocia, ubóstwa, przestępczości, niskiego poziomu edukacji lub kapitału społecznego), a także

---

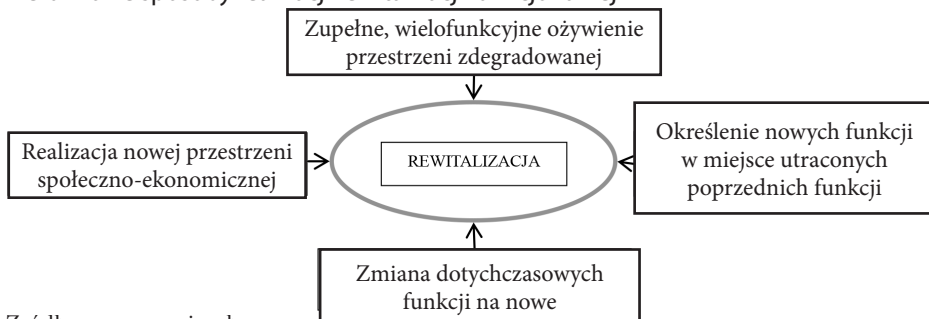
¹ W 1995 r. podjęto rewitalizację zabytkowego zespołu miejskiego w Krakowie, zaś od roku 2004 trwał proces rewitalizacji Wyspy Młyńskiej w Bydgoszczy. Dokonano również udanej rewitalizacji Starego Miasta w Dzierżoniowie. Tego typu doświadczeń jest znacznie więcej.

niedostatecznego poziomu uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym jej mieszkańców oraz występowania różnych negatywnych zjawisk w sferze gospodarczej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej lub technicznej [Ustawa o rewitalizacji, 2015].

K. Skalski uznaje rewitalizację za „... kompleksowy program remontów, modernizacji zabudowy i przestrzeni publicznych, rewaloryzacji zabytków na wybranym obszarze, najczęściej dawnej dzielnicy miasta, w powiązaniu z rozwojem gospodarczym i społecznym. Rewitalizacja to połączenie działań technicznych – jak np. remonty – z programami ożywienia gospodarczego i działaniem na rzecz rozwiązania problemów społecznych, występujących na tych obszarach: bezrobocie, przestępczość, brak równowagi demograficznej” [O budowie..., 2010, s. 10]. To ciekawe ujęcie, ale nie wyczerpuje wszystkich możliwych sposobów pojmowania form rewitalizacji funkcjonalnej, rozumianej dynamicznie. Za rewitalizację uznać można również określenie nowych funkcji dla obszarów, które utraciły poprzednie tego typu znaczenie oraz zmianę ich dotychczasowych funkcji, a także wypracowanie zupełnie nowej przestrzeni społeczno-ekonomicznej (schemat 1).

Schem. 1

Kierunkowe sposoby realizacji rewitalizacji funkcjonalnej

Zródła: opracowanie własne.

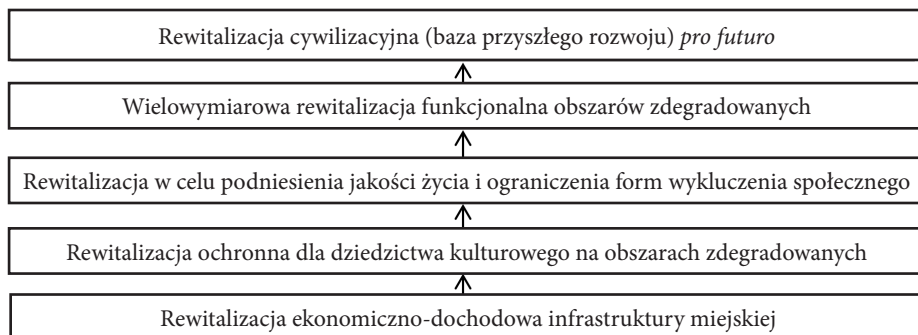
Można wyróżnić co najmniej cztery kierunkowe sposoby realizacji rewitalizacji funkcjonalnej:

- pierwszy polega na pełnym, wielofunkcyjnym ożywieniu przestrzeni geograficznej i społeczno-ekonomicznej, która uległa degradacji;
- drugi obejmuje określenie nowych funkcji w miejsce utraconych poprzednich, często o uzupełniającym charakterze;
- trzeci to zmiana dotychczasowych funkcji, które uległy osłabieniu lub likwidacji, np. na skutek przemian naukowo-technicznych, społecznych czy kulturowych (cywilizacyjnych), i zastąpieniu ich nowymi;

- czwarty obejmuje realizację zupełnie nowej przestrzeni społeczno-ekonomicznej w celu przyszłego jej rozwoju.

Schem. 2

Etapy ewolucji współczesnych form rewitalizacji

Zródło: opracowanie własne.

Pierwsze pomysły rewitalizacyjne powstały w Stanach Zjednoczonych w połowie XX stulecia [Frank, 2002]. Były to formy partnerstwa (współpracy) publiczno-prywatnego, którego celem było ożywienie ekonomiczne, w tym generowanie większych dochodów z danej przestrzeni miejskiej. Taka rewitalizacja nie była realizowana w przestrzeni wiejskiej. Od lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku w zakres rewitalizacji włączano działania chroniące obiekty dziedzictwa kulturowego. Dopiero kilkanaście lat później pojawiły się w programach rewitalizacyjnych cele i zadania związane z podniesieniem jakości życia oraz ograniczania różnych form wykluczenia społecznego. Był to efekt poważnych skutków kryzysów gospodarczych, a w niektórych przypadkach załamania się lokalnych monokultur ekonomicznych lub struktur społecznych. Od lat osiemdziesiątych XX stulecia na rewitalizację zaczęto patrzeć w kompleksowy, wielowymiarowy sposób, podejmując działania, które miały przywrócić znaczenie nie tylko jednej, ale wszystkich lub przynajmniej większości dotychczasowych funkcji na danym obszarze. Dodatkowo tego typu koncepcję można było rozbudować o elementy oparte na strategii zrównoważonego i trwałego rozwoju oraz tworzyć podstawę pod nową formę społeczeństwa i gospodarki – społeczeństwa informacyjnego i gospodarki opartej na wiedzy. Rozszerzył się wachlarz celów rewitalizacji. Do istotnych tego typu celów zalicza się:

- poprawę jakości życia mieszkańców terenów rewitalizowanych;
- ograniczanie form wykluczenia społecznego wśród mieszkańców;
- reintegrację słabszych grup społecznych na rynku pracy i w aktywności gospodarczej;

- rozwój kulturowy grup słabszych społecznie;
- wzrost dochodów, konsumpcji i dobrobytu mieszkańców;
- rozwój funkcji rekreacyjno-wypoczynkowych i turystycznych terenów rewitalizowanych;
- podniesienie ich walorów estetycznych.

W polskiej praktyce społeczno-gospodarczej pojęcie rewitalizacji błędnie łączy się z remontami, modernizacjami czy adaptacjami budynków i innych obiektów. W języku potocznym używa się także zamiennie pojęć: remont, rewaloryzacja, konserwacja, restauracja czy rekultywacja. Są to przedsięwzięcia, które mogą być częścią składową rewitalizacji, ale jej w żadnym przypadku nie zastępują. Rewitalizacja obejmuje większą przestrzeń niż pojedyncze obiekty i ma wielopłaszczyznowy charakter, jak również znacznie bogatszy wachlarz kierunków i sposobów realizacji. Niepoprawne rozumienie istoty rewitalizacji prowadzi do wielu praktycznych nieporozumień. Gminne samorządy terytorialne oczekują bowiem w jej ramach wsparcia finansowego dla przedsięwzięć remontowych, bez ożywienia lokalnych funkcji. W tym zakresie przedstawiane projekty często nie zawierają poważniejszych pomysłów.

Idea wielofunkcyjnej, *pro futuro* rewitalizacji nie jest zbyt powszechna oraz nie jest dobrze pojmowana na poziomie społeczności lokalnych oraz samorządów gminnych w naszym kraju. Jest to skutek wieloletniego braku rzeczywistych tradycji samorządowych w Polsce, świadomości możliwości kształtowania własnego otoczenia oraz odpowiedniej wiedzy, wyobraźni i motywacji. Budowanie podstaw samorządności terytorialnej na początku lat dziewięćdziesiątych XX w. także nie sprzyjało tworzeniu „małych ojczyzn”. Kolejne lata przyniosły doskonalenie funkcjonowania administracji samorządowej, ale nie pogłębiały relacji pomiędzy mieszkańcami a przestrzenią, w której żyją. Dopiero w ostatnim okresie pojawiły się elementy głębszej świadomości w tym zakresie, czemu nie sprzyja jednak nadmierne upolitycznienie aktywności lokalnej i samorządowej.

Kierunki i sposoby realizacji działań rewitalizacyjnych

Szerokie, kompleksowe pojmowanie rewitalizacji ma wpływ na kierunki i sposoby jej realizacji (wdrażania). Obejmują one m.in. (schemat 3):

- 1) działania techniczno-remontowe, architektoniczne i infrastrukturalne, często o typowo odtworzeniowym charakterze;
- 2) różne formy ochrony obiektów materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego;

- 3) bardzo istotne różnorodne przedsięwzięcia mające prowadzić do aktywizacji ekonomicznej ludności, w tym wzmocnienia przedsiębiorczości oraz reintegracji lokalnych rynków;
- 4) ograniczanie lub całkowitą likwidację (jeżeli jest to możliwe) różnych problemów społecznych występujących wśród mieszkańców obszarów zdegradowanych, a przede wszystkim różnych form wykluczenia społecznego;
- 5) działania mające doprowadzić do uporządkowania, odnowienia i ponownego zagospodarowania przestrzeni geograficznej oraz społeczno-ekonomicznej;
- 6) rozwój różnych form partnerstwa publiczno-prywatnego w zakresie realizacji wspólnych przedsięwzięć inwestycyjno-wykonawczych oraz pogłębianie współdziałania pomiędzy administracją samorządową a obywatelami i grupami społecznymi;
- 7) przedsięwzięcia, programy i strategie prowadzące do wzrostu partycypacji obywatelskiej, szczególnie wśród mieszkańców obszarów zdegradowanych, poddawanych rewitalizacji;
- 8) przedsięwzięcia kulturalne, turystyczne i rekreacyjno-wypoczynkowe wpływające na wzrost jakości życia mieszkańców.

Schem. 3

Wiodące kierunki realizacji współczesnej rewitalizacji

Źródło: opracowanie własne.

Rewitalizacja odbywa się w warunkach określonych regulacjami prawno-instytucjonalnymi, a zwłaszcza ustawą o rewitalizacji. Ustawa ta pozwala na istnienie zarówno lokalnych programów rewitalizacji, jak i gminnych programów rewitalizacji (do 31 grudnia 2023 r.). Później będą mogły istnieć tylko gminne programy rewitalizacji. Uchwalenie gminnego programu rewitalizacji pozwala administracji samorządowej na określenie miejscowego planu rewitalizacji czy specjalnych stref rewitalizacji.

Lokalne programy rewitalizacji powinny być skorelowane z innymi dokumentami strategicznymi (np. strategiami rozwoju, planami zagospodarowania przestrzennego, gminnymi programami inwestycyjnymi, lokalnymi programami ochrony środowiska przyrodniczego, programami pomocy społecznej i zapobiegania niepożądanym zjawiskom społecznym itp.). Ich cele nie mogą również kolidować ze strategicznymi dokumentami regionalnymi czy krajowymi. Dotyczy to także wytycznych Unii Europejskiej, zasad wsparcia finansowego i unijnych regulacji prawnych. Należy pamiętać, że lokalne programy rewitalizacji powinny mieć wsparcie w corocznych budżetach gminnych (samorządowych).

Polskie doświadczenia rewitalizacyjne obejmują przede wszystkim okres ostatnich dwudziestu pięciu lat. Rozpoczęły się one w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych XX w. i koncentrowały się przede wszystkim na:

- 1) ożywianiu opustoszałych śródmieść, które nie mają już tak znaczących funkcji handlowych i komunalno-bytowych, a przede wszystkim mieszkaniowych;
- 2) poprawianiu jakości życia i odtwarzaniu więzi społecznych w blokowiskach-sypialniach;
- 3) zagospodarowaniu dawnych terenów poprzemysłowych i pokopalnianych, które przestały działać w wyniku zmian gospodarczych;
- 4) zagospodarowywaniu terenów powojkowych, zwłaszcza pozostawionych przez wycofane oddziały Armii Radzieckiej.

Działania rewitalizacyjne w Polsce przyspieszyło pełne członkostwo w Unii Europejskiej, a zwłaszcza Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego 2004–2006. Wsparcie finansowe rewitalizacji w wysokości 4,3 mld zł znalazło się w piętnastu regionalnych programach operacyjnych na lata 2007–2013. Poszczególne projekty przygotowywano w oparciu o Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007–2013. W 2014 r. opracowano założenia Narodowego Programu Rewitalizacji 2022.

Program rewitalizacji gminy Dobromierz

Gmina Dobromierz posiada dokument opracowany jako lokalny program rewitalizacji, który składa się z dziewięciu części merytorycznych [*Lokalny Program...*, 2016]:

1. Rewitalizacja oraz Lokalny Program Rewitalizacji – wprowadzenie.
2. Kontekst strategiczny Lokalnego Programu Rewitalizacji – powiązanie programu z dokumentami strategicznymi i planistycznymi na poziomie kraju, regionu i gminy.
3. Charakterystyka obecnej sytuacji w gminie Dobromierz.
4. Opis sytuacji na obszarach zdegradowanych oraz w ich otoczeniu.
5. Wyznaczenie wizji oraz celów rewitalizacji.
6. Projekty.
7. Wdrażanie i ewaluacja rewitalizacji oraz sposoby komunikacji społecznej.
8. Analiza ryzyka.
9. Oceny oddziaływania na środowisko Lokalnego Programu Rewitalizacji.

W części pierwszej przedstawiono pojęcie rewitalizacji oraz programu rewitalizacji. Zaprezentowano również zasady tworzenia lokalnego programu rewitalizacji i jego operatora. Omówiona została forma prawna takiego programu oraz zakres i formy współpracy z innymi samorządami. „Rewitalizacja to wyprowadzenie ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych poprzez działania całościowe (powiązane wzajemnie przedsięwzięcia obejmujące łącznie kwestie społeczne, ekonomiczne, przestrzenne, infrastrukturalne i środowiskowe oraz kulturowe) skoncentrowane terytorialnie i prowadzone w sposób zaplanowany oraz zintegrowany poprzez programy rewitalizacji” [*Lokalny Program...*, 2016, s. 4].

Część druga prezentuje relację lokalnego programu rewitalizacji z innymi dokumentami strategicznymi i planistycznymi, które funkcjonują na poziomie makroekonomicznym, krajowym, mezoekonomicznym, regionalnym oraz mikroekonomicznym, lokalnym.

Makroekonomiczny poziom krajowy objął m.in.: 1) Strategię Rozwoju Kraju 2020; 2) Strategię Innowacyjności i Efektywności Gospodarki „Dynamiczna Polska 2020”; 3) Strategię Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020; 4) Strategię Rozwoju Kapitału Społecznego 2020; 5) Strategię Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko – perspektywa do 2020 r.; 6) Krajową Strategię Rozwoju Regionalnego 2010–2020. Regiony. Miasta. Obszary wiejskie; 7) Koncepcję Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 oraz 8) Narodowy Plan Rewitalizacji.

Mezoeconomiczny poziom regionalny objął m.in. takie dokumenty strategiczne i planistyczne jak: 1) Umowę partnerską; 2) Strategię Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020; 3) Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego. Perspektywa 2020 oraz 4) Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014–2020.

Poziom mikroekonomiczny, lokalny objął m.in.: 1) Strategię Rozwoju Gminy Dobromierz na lata 2014–2020; 2) Program współpracy gminy Dobromierz z organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na rok 2016; 3) Plan Gospodarki Niskoemisyjnej; 4) Gminny program przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie w gminie Dobromierz; 5) Gminny program profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych dla gminy Dobromierz na 2016 r.

Część trzecia tego obszernego dokumentu zawiera charakterystykę obecnej sytuacji w gminie Dobromierz. Obejmuje ona:

- sferę zagospodarowania przestrzennego, z takimi elementami jak: położenie, struktura funkcjonalno-przestrzenna, infrastruktura komunikacyjna oraz techniczna, obiekty i granice stref ochrony konserwatorskiej, system i uwarunkowania przyrodnicze gminy, analiza zespołów rekreacyjno-turystycznych i możliwości rozwoju turystyki oraz sfery zagospodarowania przestrzennego, a także identyfikacja problemów w sferze zagospodarowania przestrzennego;
- sferę gospodarczą, w ramach której przedstawiono strukturę i trendy przemian dla podstawowych branż gospodarki, liczbę podmiotów i głównych przedsiębiorców, kierunki rozwoju gminy czy identyfikację lokalnych problemów gospodarczych, a także analizę możliwości budżetowych dotyczących realizacji przedsięwzięć inwestycyjnych;
- sferę społeczną, która objęła m.in.: strukturę demograficzną i społeczną, strukturę wykształcenia i stan zróżnicowania dochodów gospodarstw domowych, opiekę społeczną, bezrobocie, infrastrukturę społeczną, oświatę, kulturę, ochronę zdrowia, strukturę organizacji pozarządowych, a także identyfikację problemów w sferze społecznej.

Część czwarta dokumentu koncentruje się na opisie sytuacji obszarów zdegradowanych oraz ich otoczenia. Zawiera m.in. pogłębioną diagnozę takich obszarów i określenie obszarów wyznaczonych do rewitalizacji. Dokonano również opisu sytuacji obszarów zdegradowanych w odniesieniu do ich bezpośredniego otoczenia, a także wykonano analizę SWOT obszarów zdegradowanych w gminie.

W części piątej przedstawiono wizję i cele rewitalizacji. Cel główny rewitalizacji został sformułowany następująco: „Poprawa warunków rozwoju, spójności i ożywienie obszarów zdegradowanych w wymiarze przestrzennym, społecznym, kulturowym i gospodarczym oraz kreowanie ich pozytywnego wizerunku” [*Lokalny Program...*, 2016, s. 5]. Celowi temu towarzyszy sześć celów szczegółowych, dotyczących: 1) poprawy warunków zamieszkania, 2) poprawy jakości przestrzeni publicznej, 3) wprowadzenia nowych funkcji, 4) poprawy jakości życia mieszkańców, 5) ekologizacji środowiska przyrodniczego oraz 6) kreowania pozytywnego wizerunku obszarów rewitalizacji.

Część szósta obejmuje rodzaje, oddziaływanie i kompleksowość projektów. Dokument obejmuje projekty miękkie, infrastrukturalne, instrumentalne, prawno-instytucjonalne oraz komercyjne.

W części siódmej dokonano prezentacji systemu wdrożenia, ewaluacji i monitorowania lokalnego programu rewitalizacji. Przedstawiono także założenia public relations przygotowane dla tego programu. Public relations programu rewitalizacji miał za zadanie włączyć w proces realizacji jak największą liczbę lokalnych podmiotów, a zwłaszcza mieszkańców, organizacji społecznych i grup w ramach innych form aktywności obywatelskiej. Zadaniem PR-u jest również szeroko zakrojony proces komunikacji interpersonalnej i społecznej.

W części ósmej dokonano krótkiej analizy ryzyka, natomiast w dziewiątej – oceny oddziaływania lokalnego programu rewitalizacji na środowisko. W zakresie analizy ryzyka uwzględniono:

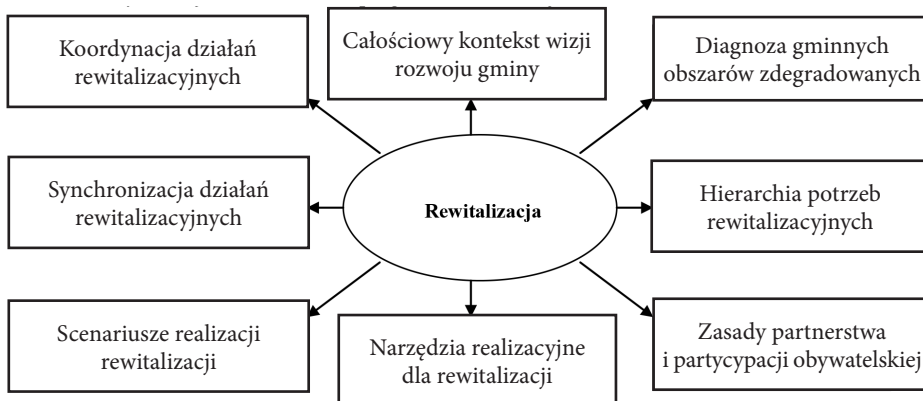
- nieuzyskanie dofinansowania ze środków zewnętrznych,
- nieosiągnięcie zakładanych wskaźników,
- nieosiągnięcie porozumienia z interesariuszami,
- opóźnienia z powodu przedłużających się procedur administracyjnych,
- niewywiązywanie się operatora ze swoich obowiązków,
- zmiany polityczne we władzach gminy.

Ocena oddziaływania na lokalne środowisko przyrodnicze została ograniczona do stwierdzenia jej nieobligatoryjności.

Cały dokument został przygotowany na bazie wybranych elementów, które stały się podstawą metodyki jego opracowania (schemat 4). Dotyczą one m.in.: 1) miejsca rewitalizacji w ogólnej wizji rozwoju gminy, 2) opisu i diagnozy obszarów zdegradowanych w gminie, 3) hierarchii potrzeb rewitalizacyjnych, 4) narzędzi realizacyjnych, 5) scenariuszy realizacji rewitalizacji, 6) zasad partycypacji obywatelskiej i partnerstwa, 7) koordynacji i synchronizacji działań rewitalizacyjnych.

Schem. 4

Elementy niezbędne do tworzenia programu rewitalizacji

Źródło: opracowanie własne.

Jakość przygotowania tych elementów decyduje o możliwościach poprawnego przygotowania każdego lokalnego programu rewitalizacji.

Przykład wstępnego projektu rewitalizacji w gminie Dobromierz w oparciu o sieć przedsięwzięć turystyczno-rekreacyjnych

Ogólna charakterystyka społeczno-ekonomiczna badanej gminy

Gmina Dobromierz jest obszarem działalności rolniczej, położonym peryferyjnie w powiecie świdnickim. Populacja gminy, licząca 5,5 tys. osób, skupia większość problemów socjalnych, które ujawniły się w czasie transformacji systemowej. Spotykamy tu zatem:

- wysokie, o długotrwałym charakterze bezrobocie,
- dalece niedostateczny poziom przedsiębiorczości i aktywności gospodarczej,
- zbyt wysoki poziom uzależnienia budżetów gospodarstw domowych od pomocy społecznej i rządowych czy unijnych programów wsparcia,
- zbyt wysoką redukcję pozamaterialnych potrzeb społecznych i indywidualnych,
- zaawansowany rozkład relacji społecznych i interpersonalnych pod wpływem niedostatecznie ukształtowanej wspólnoty kulturowej i niskiej świadomości istnienia dziedzictwa kulturowego, a także współczesnych zmian prowadzących do powstania społeczeństwa informacyjnego,
- niski poziom aspiracji jednostkowych i grupowych.

Problemy te prowadziły do kształtowania się społeczeństwa mało aktywnego, uboższego materialnie i kulturowo, niewykorzystującego miejscowych zasobów ekonomicznych (ludzkich, rzeczowo-infrastrukturalnych, przyrodniczych czy społeczno-kulturowych).

Ogólne uzasadnienie rewitalizacji w badanej gminie

Projekt rewitalizacji gminy Dobromierz powinien zapoczątkować zmianę sytuacji na bazie zarówno zasobów własnych, jak i środków wsparcia zewnętrznego. Ponieważ gmina i jej społeczność jest zbyt mała, aby realizować rewitalizację opartą na wielu równoważnych celach, należy skupić się na wybranym aspekcie kreacji rzeczywistości, który może w przyszłości (w perspektywie 5–10 lat) wpłynąć na wieloaspektową zmianę sytuacji.

Najbardziej obiecujący, w sensie możliwości realizacji i potencjalnych pozytywnych konsekwencji, wydaje się projekt tworzenia sieci działań opartych na wykorzystaniu walorów rekreacyjno-wypoczynkowych gminy i jej dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego).

Cele rewitalizacji gminy

Celem głównym projektu rewitalizacji ma być przygotowanie odpowiedniej infrastruktury i bazy logistycznej dla aktywizacji gminy w zakresie turystyki, rekreacji i wypoczynku. Szerszymi celami tego programu są: 1) pobudzenie aktywności gospodarczej w gminie Dobromierz, 2) zmniejszenie bezrobocia na terenie gminy i stworzenie nowych miejsc pracy, 3) rozwój infrastruktury społeczno-ekonomicznej na terenie gminy, 4) budowanie poczucia lokalnej tożsamości i wspólnoty oraz 5) tworzenie podstaw „małej ojczyzny”.

Niezbędna baza materialna i informacyjna dla działalności turystyczno-rekreacyjno-wypoczynkowej w gminie Dobromierz

Aby uruchomić w szerszym zakresie działalność turystyczno-rekreacyjno-wypoczynkową na terenie gminy Dobromierz, potrzebna jest określona baza, na którą składają się:

- 1) trasy turystyczne, rowerowe, piesze oraz dla turystów zmotoryzowanych,
- 2) parkingi i miejsca postojowe (odpowiednio zabezpieczone place z zapleczem sanitarnym),
- 3) miejsca na aktywny wypoczynek (gry, zabawy, grillowanie z zapleczem sanitarnym),

- 4) miejsca na nocleg biwakowy (namioty, samochody z przyczepami carawaningowymi z zapleczem sanitarnym),
- 5) punkty handlowe zaopatrzenia w żywność (kioski, sklepy itp.),
- 6) punkty oferujące produkty garmazeryjne i ciepłe jedzenie (np. pierogi, zupy, bigos, a nawet hot dogi czy hamburgery),
- 7) punkty informacyjne służące informacjami o atrakcjach turystycznych i imprezach oraz dysponujące odpowiednimi materiałami promocyjnymi,
- 8) centrum informacyjne i osoby koordynujące poszczególne przedsięwzięcia (np. przewodnicy i organizatorzy imprez),
- 9) punkty pomocy medycznej (dyżury medyczne, dostępne punkty apteczne),
- 10) stacje benzynowe i zakłady oferujące pomoc techniczną dla samochodów,
- 11) miejsca kwaterunku sezonowego (szkoły, budynek w rynku, kwatery prywatne),
- 12) miejsca organizacji pojedynczych imprez lokalnych przez władze gminne i stowarzyszenia.

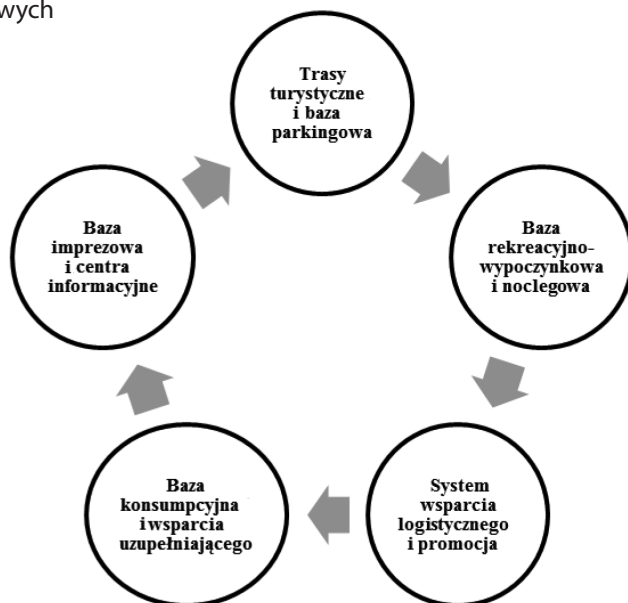
Część powyższej infrastruktury już istnieje, część wymaga organizacji z wykorzystaniem istniejących zasobów, zaś część musi zostać stworzona (zbudowana, wyremontowana itp.). Niektóre elementy mają charakter organizacyjny i wymagają włączenia firm prywatnych, osób, grup nieformalnych i innych instytucji pozarządowych – fundacji, stowarzyszeń. Część przedsięwzięć pozostanie w gestii organizacyjnej Urzędu Gminy w Dobromierzu oraz podległych mu instytucji (Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, Gminny Ośrodek Kultury, szkoły podstawowe).

Sieć przedsięwzięć rewitalizacyjnych dla gminy Dobromierz

Sieć przedsięwzięć rewitalizacyjnych powinna być dostosowana do potrzeb w zakresie podniesienia aktywności turystyczno-rekreacyjno-wypoczynkowej na terenie gminy Dobromierz. Powinna ona objąć kilka zasadniczych elementów (schemat 5), takich jak: trasy turystyczne i związana z nimi baza parkingowa (parkingi samochodowe i rowerowe), baza rekreacyjno-wypoczynkowa (place) i noclegowa (biwaki, stałe miejsca noclegowe), system wsparcia logistycznego i promocja, baza konsumpcyjna (sklepy, kioski, bary) i wsparcia uzupełniającego (medycznego, technicznego, przewodnicy i organizatorzy) oraz baza imprez i centra informacyjne. Aktywność ta będzie miała przede wszystkim charakter weekendowy.

Schem. 5

Sieć rewitalizacji gminy Dobromierz na bazie przedsięwzięć turystyczno-rekreacyjno-wypoczynkowych

Źródło: opracowanie własne.

Przedsięwzięcia rewitalizacyjne będą obejmować m.in.:

- 1) wytyczenie na terenie gminy Dobromierz szlaków turystycznych przeznaczonych dla turystów pieszych (odpowiednia długość, oznaczenia, miejsca zwiedzania i wypoczynku), połączone z możliwością dotarcia do gminy i wyjazdu do najbliższych większych miejscowości, a w przypadku grup zorganizowanych do każdego pożądanego miejsca docelowego; zadanie to powinien realizować odpowiedni zespół powołany przez wójta gminy Dobromierz, który powinien określić również niezbędne potrzeby inwestycyjne;
- 2) wytyczenie na terenie gminy Dobromierz szlaków dla turystów rowerowych, z infrastrukturą odpowiednią do odpoczynku i stanowiskami umożliwiającymi bezpieczne pozostawienie rowerów, zakończonych w miejscowościach, gdzie możliwy jest dojazd do większych ośrodków w okolicy; zadanie to powinien realizować odpowiedni zespół powołany przez wójta gminy Dobromierz, który powinien określić również niezbędne potrzeby inwestycyjne;
- 3) wytyczenie szlaków dla turystów zmotoryzowanych lub intermodalnych (samochodowo-rowerowych, samochodowo-piesznych) z bezpiecznymi parkingami startowo-docelowymi; zadanie to powinien realizować odpowiedni zespół powołany przez wójta gminy Dobromierz, który powinien określić również niezbędne potrzeby inwestycyjne;

- 4) przygotowanie w poszczególnych miejscowościach miejsc na aktywny wypoczynek z zapleczem sanitarnym; można w tym celu wykorzystać istniejące place zabaw dla dzieci, boiska wiejskie i szkolne, istniejącą strzelnicę oraz zespół basenów; zadanie to powinien realizować odpowiedni zespół powołany przez wójta gminy Dobromierz, który powinien określić również niezbędne potrzeby inwestycyjne;
- 5) przygotowanie od 1 do 3 miejsc biwakowych, z zapleczem, najlepiej na terenie Dobromierza, Roztoki i Kłaczyny; zadanie powinien wykonać Urząd Gminy Dobromierz;
- 6) dokonanie analizy potrzeb w zakresie weekendowych punktów handlowych umożliwiających zaopatrzenie w żywność; punkty takie, prowadzone przez sektor prywatny lub spółdzielnie, powinny działać w każdy weekend, w każdej miejscowości; mogą mieć formę niewielkich sklepów lub kiosków; zadanie to powinien realizować odpowiedni zespół powołany przez wójta gminy Dobromierz, a konkretne przedsięwzięcia powinien koordynować odpowiedni pełnomocnik wójta gminy Dobromierz;
- 7) dokonanie analizy potrzeb i przygotowanie odpowiednich zachęt (wsparcia) do uruchomienia punktów oferujących produkty garmazeryjne i ciepłe jedzenie we wszystkich większych miejscowościach gminy; zadanie to powinien realizować odpowiedni zespół powołany przez wójta gminy Dobromierz, a konkretne przedsięwzięcia powinien koordynować odpowiedni pełnomocnik wójta gminy Dobromierz;
- 8) przygotowanie gminnych punktów informacyjnych w głównych miejscowościach oraz Centrum Informacji i Promocji przy Urzędzie Gminy Dobromierz; zadania i zakres obowiązków powinien określić wójt gminy Dobromierz;
- 9) przygotowanie weekendowych punktów pomocy medycznej; wykonanie zadania może polegać na podpisaniu odpowiedniej umowy z lekarzami i Narodowym Funduszem Zdrowia;
- 10) przygotowanie płatnych noclegów o sezonowym (np. w szkołach dla organizacji „zielonych szkół”) i trwałym charakterze (np. budynek n rynku), jako działalność gospodarcza gminy lub działalność agencyjna; zadanie to powinien realizować odpowiedni zespół powołany przez wójta gminy Dobromierz, a konkretne przedsięwzięcia powinien koordynować odpowiedni pełnomocnik wójta gminy Dobromierz;
- 11) przygotowanie planu publicznych imprez organizowanych przez Urząd Gminy Dobromierz oraz podległe mu instytucje w formie gminnego kalendarium, z uwzględnieniem akcji promocyjnych w okolicznych miastach i gminach;

12) zebranie propozycji lokalnych imprez organizowanych z inicjatywy społecznej (np. Święto Pieroga).

Tab. 1

Ocena niezbędnych przedsięwzięć rewitalizacyjnych w gminie Dobromierz

Przedsięwzięcie	Znaczenie	Wykonawca-koordynator	Skutki dla rewitalizacji
Szlaki turystyczne	Stworzenie infrastruktury	Zespół powołany przez wójta	Podstawa rewitalizacji
Miejsca parkingowe	Stworzenie infrastruktury	Zespół powołany przez wójta	Podstawa rewitalizacji
Sieć połączeń komunikacyjnych	Logistyka	Pełnomocnik wójta	Uruchomienie rewitalizacji
Place wypoczynkowe	Infrastruktura funkcjonalna	Zespół powołany przez wójta	Funkcjonowanie rewitalizacji
Miejsca biwakowe	Infrastruktura funkcjonalna	Zespół powołany przez wójta	Funkcjonowanie rewitalizacji
Punkty handlowe	Infrastruktura funkcjonalna	Pełnomocnik wójta	Funkcjonowanie rewitalizacji
Wyżywienie	Infrastruktura funkcjonalna	Pełnomocnik wójta	Funkcjonowanie rewitalizacji
Punkty informacyjne	Infrastruktura funkcjonalna	Urząd Gminy	Funkcjonowanie rewitalizacji
Pomoc medyczna	Infrastruktura funkcjonalna	Wybrany podmiot prywatny	Funkcjonowanie rewitalizacji
Miejsca noclegowe w budynkach	Infrastruktura funkcjonalna	Urząd Gminy – sektor prywatny	Funkcjonowanie rewitalizacji
Program imprez gminnych	Logistyka	Pełnomocnik wójta	Funkcjonowanie rewitalizacji
Inicjatywy społeczne i prywatne	Logistyka	Podmioty społeczne lub indywidualne	Funkcjonowanie rewitalizacji
Wydawnictwa i informatory	Logistyka	Pełnomocnik wójta – sektor prywatny	Funkcjonowanie rewitalizacji
Obsługa ruchu turystycznego	Logistyka	Pełnomocnik wójta – sektor prywatny	Funkcjonowanie rewitalizacji

Źródło: opracowanie własne.

Na bazie powyższej sieci można będzie zidentyfikować przedsięwzięcia, których gmina nie jest w stanie zrealizować z własnych środków. W tym zakresie może wystąpić o wsparcie finansowe do Marszałka Województwa Dolnośląskiego, określając precyzyjnie wielkość potrzebnych środków oraz ich znaczenie dla programu rewitalizacji opartego na przedsięwzięciach turystyczno-rekreacyjno-wypoczynkowych.

Po wyznaczeniu wiodących elementów (szlaki turystyczne, formy odpoczynku i rekreacji oraz realizowane imprezy) można będzie szczegółowo i precyzyjnie określić potrzeby rewitalizacyjne na terenie gminy. Elementy wiodące (wraz z istniejącymi możliwościami i potrzebami gminy) powinny być kolejnym, niezwykle ważnym elementem przygotowania szczegółowego projektu rewitalizacyjnego. Należy go wykonać w najbliższym czasie. Powinien być to efekt pracy mniejszego zespołu roboczego (4–5 osób), wyłonionego z zespołu rewitalizacyjnego, poprzedzonej odpowiednimi konsultacjami z całym zespołem oraz otoczeniem społecznym.

Zakończenie

Rewitalizacja daje szansę rzeczywistego wsparcia lokalnego rozwoju społeczno-ekonomicznego, oczywiście jeśli jest odpowiednio skorelowana z dokumentami strategicznymi dotyczącymi innych kwestii istotnych dla gminy. Tworzy duże możliwości w zakresie aktywizacji terenów zdegradowanych, pod warunkiem jej właściwego rozumienia i realizacji. Nie jest to zatem działalność remontowo-modernizacyjna, która nie tworzy właściwych podstaw do dalszego funkcjonowania przestrzeni społeczno-ekonomicznej. Powinna być natomiast traktowana jako sposób na ożywienie określonych funkcji i form aktywności człowieka w danej przestrzeni. Należy przy tym pamiętać, że skuteczność działań składających się na rewitalizację jest bezpośrednio skorelowana m.in. z zakresem wykorzystania własnych zasobów ekonomicznych oraz poziomem zaangażowania mieszkańców terenów zdegradowanych.

Streszczenie

Rewitalizacja jako forma wsparcia rozwoju społeczności lokalnej (na przykładzie gminy Dobromierz)

W opracowaniu przedstawiono problem rewitalizacji jako formę wsparcia rozwoju społeczności lokalnej. Omówiono pojęcie, istotę i cele rewitalizacji, a także kierunki i sposoby jej realizacji. Dokonano omówienia programu rewitalizacji dla gminy Dobromierz. Jako *case study* przedstawiono przykład wstępnego projektu rewitalizacji w badanej gminie, w oparciu o sieć przedsięwzięć turystyczno-rekreacyjnych.

Słowa kluczowe: rewitalizacja, społeczność lokalna, Dobromierz. Kod JEL: H7.

Summary

Revitalization as the form of the support of the local community development

In the study was introduced the problem of revitalization as the form of the support of the local community development. Notion, creature and the aims of revitalization, and also directions and the ways of its realization talked over. The discussions of the revitalization programme for the commune Dobromierz were executed. The example of the preliminary project of revitalization was introduced as case study at the studied commune, in the support about the net of touristic and recreational undertakings.

Keywords: revitalization, local community, Dobromierz.

Bibliografia

1. Frank K., *Historic Preservation in the USA*, Springer Verlag, New York 2002.
2. <https://pl.wikipedia.org/wiki/Rewitalizacja>, stan z dnia 26.10.2017.
3. *Lokalny Program Rewitalizacji dla Gminy Dobromierz na lata 2016–2020*, Urząd Gminy, Dobromierz 2016, 96 stron, maszynopis.
4. Skalski K. (red.), *O budowie metod rewitalizacji w Polsce – aspekty wybrane*, Instytut Spraw Publicznych, Kraków 2010.
5. Ustawa o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 r. (Dz.U. z 2017 r. poz. 1023).